

УДК 656.8(477.6)«19/20»:069(045)

UNIQUE MEMOIRS OF UKRAINE'S POST OFFICE
УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ ПОШТІВНИЦТВА УКРАЇНИ

Oriekhova S. E. / Орехова С. Є.

с. h. s. / к. і. н., доц.

ORCID: 0000-0001-9303-4469

Mariupol State University, Mariupol, Budivelnykiv Ave., 129a, 87500

Маріупольський державний університет, Маріуполь, Будівельників, 129а. 87500

Анотація. Стаття присвячена унікальним пам'яткам в історії поштового зв'язку України. Проаналізовані умови створення земської пошти Маріупольського та Бахмутського повітів Катеринославської губернії наприкінці XIX – початку XX ст. Визначені урядові заходи, які спрямовані на розвиток інфраструктури об'єктів поштового зв'язку і транспортної системи, з'ясовано пріоритетні напрямки розвитку поштової справи Краматорська, Бахмута, Маріуполя. Доведено, що поштові випуски є державним знаком поштової оплати, більш того предметом колекціонування. За допомогою творів мініатюрного мистецтва, до яких і належать поштові випуски, можливе вивчення історії держави, поштової справи. За свою історію існування поштова марка і конверт перетворились із знаків поштової оплати в повноправні складові матеріальної та духовної культури людства, сприяють обміну науковими та культурними цінностями.

Ключові слова: поштова марка, конверт, поштовий зв'язок, пам'ятки культури.

Вступ. В епоху глобалізації, що стирає національні та культурні кордони навіть між державами, особливого значення набуває наявність власного неповторного образу як у держав, так і в окремих регіонів.

У кожного регіону України історично склався певний образ, імідж. Створюючи свої «бренди» і сьогодні вони за всіма правилами впроваджують маркетингові заходи по просуванню і позиціонуванню себе як всередині країни, так і за кордоном.

Одним з інструментів, який може бути використаний для ефективного позиціонування, виступають поштові випуски – марки, конверти, поштові картки. Необхідно відзначити, що марка і конверт є не тільки поштовими атрибутами, які необхідні для оплати пересилання письмової кореспонденції, це своєрідна візитна картка країни, що формує позитивний імідж держави та її регіонів. Художні сюжети, зображені на поштових випусках, несуть відомості про край, його історію, здобутки науки і культури, історичними визначними пам'ятками, знайомлять з відомими персоналіями, які прославили свій край.

Сучасним українським поштовим випускам трохи більше чим двадцять п'ять років. Але за цей період поштовим адміністратором України введено до поштового обігу понад десятки тисяч марок, сотні сюжетів конвертів і карток. Серед них сюжети, присвячені Донеччині. Під час підготовки пропозиції до формуванню майбутнього сюжету будь-якого поштового випуску поштовики-зв'язківці спільними зусиллями із краєзнавцями, професійними колекціонерами філателістичних матеріалів проводять чималу дослідницьку роботу. На підставі дослідження архівних та наукових матеріалів, формується стратегія по просуванню іміджу краю за допомогою поштових випусків.

Основна частина. В історії поштівництва України кожен рік ознаменований визначними датами та подіями. В історичному літописі

Донеччини цього року зробимо акцент на дві річниці: понад 120 років від відкриття першого поштового-телеграфного відділення у місті Краматорськ та понад 160 років налагодження поштово-транспортного сполучення між Бахмутом та Маріуполем. Історії розвитку поштового зв'язку на території сучасної Донецької області авторка висвітлювала наукове дослідження [7].

Період з кінця XVIII ст. до початку XIX ст. став свідком серйозних потрясінь і змін в економіці і суспільстві. Це було помічено в організації та фінансах промисловості і торгівлі, навичок і методів роботи виробництва, технологій і розвитку праці. Деякі регіони, особливо області вугільних родовищ, швидко індустріалізувались, інші пережили революційні зміни, зосереджені навколо розвитку торгівлі та суднобудування в портових містах. У зв'язку зі зростанням чисельності населення, розвитком міст і торгівлі дуже гостро постало питання реорганізації й удосконалення поштового зв'язку, а також його поширення у промислові райони держави.

Так, у другій половині XIX ст. поряд з вузловою станцією Краматорська, яка була утворена в результаті примикання Донецької Кам'яновугільної залізниці до Курсько-Харково-Азовської залізниці, виникло невелике однойменне селище. Закладання і будівництво впродовж 1896–1897 рр. механічного заводу, що належав акціонерному металургійному товариству «В. Фіцнер і К. Гампер» (нині приватне акціонерне «Новокраматорський машинобудівний завод»), сприяли швидкому соціально-економічному розвитку цього селища. Будівництво доменного цеху заводу металургійного товариства 1898 р. помітно прискорило появу в цьому, колись глухому куточку, ознак сучасності, які зумовили подальшу долю селища та перетворили його у значний сучасний індустріальний і культурний центр півночі Донецької області – місто Краматорськ.

Активна діяльність заводської адміністрації, зростання чисельності штату працівників, у складі якого були іноземні робітники та службовці, стали головними причинами відкриття тут установи поштового зв'язку, покликаної забезпечити своєчасну обробку збільшеного потоку ділової і приватної кореспонденції.

Дату відкриття першого поштово-телеграфного відділення у сучасному місті Краматорськ вдалося встановити краєзнавцю В. Ф. Коцаренкові в результаті дослідницької роботи [5]. Дослідження показало, що перша згадка про існування в тутешньому селищі поштового відділку була опублікована в довідковому виданні Харківського губернського статистичного комітету «Харківський календар на 1898 рік». У ньому містяться відомості про те, що 1898 р. в селищі вже існував поштовий відділок, начальником якого був Іван Олексійович Тюленів [1, с. 143]. Перший поштовий відділок у селищі Краматорськ відкрився навесні 1897 р. Уточнену дату краєзнавець виявлено у довідковому виданні, який містив перелік поштових установ Російської Імперії («List of Post Offices in the Russian Empire»), підготовленому і виданому 2004 р. російським філокартистом А. Кірющкіним спільно з його зарубіжними колегами П. Робінсоном та Б. Шнайдером.

У цьому виданні під №10455 значиться селище Краматорськ і наводяться

наступні дані: березень 1897 року – відкрито поштовий відділок; листопад 1898 року – цей об'єкт зв'язку отримав статус поштово-телеграфного відділення Краматорська Ізюмського повіту Харківської губернії. Його очолив Степан Федорович Похетієв [2, с. 140].

За описом селища і заводу металургійного товариства з початку ХХ ст., перший поштовий відділок розташували в одній із заводських будівель. Ця важлива для історії пошти інформація міститься в «Иллюстрированном сборнике по Курско-Харьково-Севастопольской железной дороге», виданому 1902 р. З північно-східного боку станції Краматорська, повідомляє видання, розташований завод, який належав металургійному товариству. Площа, розташована перед поштою, а також вулиця, на якій знаходився відділок, ще до 1917 р. мали відповідну назву – площа Поштова і вулиця Поштова. За допомогою архівних фотоматеріалів та краєзнавчих знахідок художник О. Самбора відтворив зображення тогочасного відділення зв'язку, «Видавництвом «Марка України» на честь ювілейної дати видано художній маркований конверт (рис. 1.).

Рис. 1. Маркований конверт «Поштово-телеграфне відділення в Краматорську. 110 років» (зображення художньої частини конверта)

Історія розвитку поштової справи Бахмутського повіту не менш приваблива. Протягом усієї дореволюційної історії Росії місто (з 1783 р.) Бахмут (здагується з середини ХVІ ст. фортеця Бахмут, 1924–2016 рр. м. Артемівськ) був потужним центром солеваріння, торговельним, адміністративним і військово-оборонним повітовим містом у складі Катеринославської губернії Російської імперії.

Перша документальна згадка про поштово-транспортне сполучення у місті Бахмут датується 1808 р. Тоді склали проект поштової станції на дорозі з Центральної Росії на Кавказ (пошта, склад, стайня, заїжджий двір та ін.). В алфавітному списку міст, містечок і поштових станцій Російської імперії зазначено, що місто Бахмут належить до Катеринославській губернії і за «Поштовим Шляховиком» має свій номер – 21–99 [4, с. 1–4]. У цьому ж довідникові було зазначено кількість верств до Бахмута від С-Петербурга – «1586¼», від Москви – «982¼». Ця інформація свідчить про те, що поштова станція Бахмута входила до мережі поштових установ Російської імперії і була стратегічним поштовим об'єктом.

З грудня 1854 р. Державна Дума Російської імперії почала розгляд етапів будівництва поштового тракту з Бахмута до Маріуполя. Поштовий тракт, що мав з'єднати Бахмут з Маріуполем, уможлиблював налагодження постійного зв'язку з південною частиною імперії та вихід до моря, тому йому надавалося

виняткове значення [8, с. 37]. Керував будівництвом генерал-інженер Анненков. Контроль за будівництвом здійснював Катеринославський губернатор генерал-лейтенант Аддерберг (власні імена Анненкова та Аддерберга не збереглися). До 1858 р. на поштовому тракті було побудовано 8 поштових станцій з постійними будівлями, на кожній станції було по п'ять пар коней. Державна скарбниця на утримання станцій виділяла 4,7 тис. карбованців сріблом на рік, а 10 тис. крб. надходило у вигляді земського дорожнього збору з населення повіту [6, с. 5–6]. Пізніше, у лютому 1858 р., були відкриті нові поштові станції. Поштовий шлях пролягав через станції: Микитівська, Скотовата, Авдіївська, Михайлівська, Новомихайлівська, Благодатне, Карлівська, Чердаklinська [3, с. 15].

Територія Маріупольського повіту займала значну частину південного сходу Катеринославської губернії. Земська пошта в місті Маріуполь і селах, розташованих поблизу нього, була заснована за постановами повітових земських зборів у січні 1869 р.; згідно з положенням про земські установи (від 1 січня 1864 р.) створили 18 поштових станцій, за якими закріпили сорок ямщиків [8, с. 35]. Отже, південні землі Катеринославської губернії ставали ареною підприємницької діяльності державних та іноземних капіталів. Для зміцнення економічних та політичних позицій держави, передусім, у північно-східній частині, необхідно було налагодити чіткий і безперебійний зв'язок між державно-адміністративними установами губерній і повітів, зв'язати промислові райони країни.

«Видавництвом «Марка України» до ювілейної дати видано художній немаркований конверт «Поштово-транспортне сполучення між Бахмутом і Маріуполем (1858 р.)», художник В. Євтушенко (рис. 2.).

Рис. 2. Немаркований конверт «Поштово-транспортне сполучення в Бахмутському повіті. 150 років» (зображення художньої частини конверта)

Висновки. В історія поштового зв'язку XVIII ст. початок XIX ст. ознаменований значними реформаційними подіями, державна поштова служба розвивала інфраструктуру об'єктів поштового зв'язку і транспортної системи регіонів. З розвитком поштової справи невпинно вдосконалювалися засоби передачі інформації та пересилання поштових повідомлень, відіграла все більш значущу роль у соціальному та економічному розвитку суспільства, забезпечувала ділове та особисте спілкування між людьми, підтримувала міждержавних зв'язки.

Сюжети поштових випусків висвітлюють знаменні події в історії держави, за їх сприянням популяризується історико-культурна спадщина. Тому поштова

адміністрація України виявляє безпосередній інтерес до сюжетів, зображуваних на поштових випусках. Вони мають високий художній рівень та за своїм змістом є чудовим засобом для вивчення і пропаганди національних символів, формують позитивне ставлення до держави емітента з боку вітчизняних і зарубіжних колекціонерів. Отже, сторінки історії держави потрібно гортати якомога частіше, аби зберегти духовну єдність між минулим і сьогоденням.

Література:

1. Адрес-календарь правительственных, сословных и общественных учреждений Харьковской губернии. Харьковский календарь на 1898 год. Х.: Изд. Харьк. губерн. стат. ком. 1898. С. 143.
2. Адрес-календарь правительственных, сословных и общественных учреждений Харьковской губернии. Харьковский календарь на 1900 год. Х.: Изд. Харьк. губерн. стат. ком. 1900. С. 140.
3. Артёмівський краєзнавчий музей. Справа «Дѣло Государственного Совѣта. Департамента Экономики. Обь открытии между городами Мариуполемъ и Бахмутомъ, Екатеринославской губернии, новой почтовой дороги и обь учреждении на оной 8 почтовыхъ станцій съ выставкою на каждой по 5 парь лошадей. 1854–1858 гг.» Ф.4. Спр. 8. Арк. 15.
4. Артёмівський краєзнавчий музей. Справа «Почтовая контора в Бахмуте (1808–1823 гг.)». – Инвентарний номер: НВФ–1849.
5. Коцаренко В.Ф. Краматорск: забытые страницы истории / В.Ф. Коцаренко. Краматорск. 1999. 308 с.
6. Музей поштової станції Самокиша. м. Ніжин. Справа «Почтовый дорожник Российской империи 1871». – Инвентарний номер: НКН КН 13 № 17032 ШИФТ ПП № 4839.
7. Орехова С. Є. Історія розвитку поштового зв'язку у Донецькій області ХІХ–ХХІ ст.: дис. ... канд. іст. наук: спец. 07.00.01 Історія України / Орехова Світлана Євгенівна; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2006. 503 арк.
8. Орехова С.Є. Земська пошта Маріупольського і Бахмутського повітів Катеринославської губернії наприкінці ХІХ початку ХХ ст. / С.Є. Орехова // Історичні і політологічні дослідження. – Донецьк: Вид-во ДонНУ. 2003. № 5/6 (17/18) С. 32–42.

References:

1. Adres-kalendar pravitelstvennikh, soslovnikh y obshchestvennikh uchrezhdeniy Kharkovskoi hubernyy. Kharkovskiy kalendar na 1898 hod. Kh.: Yzd. Khark. hubern. stat. kom. 1898. S. 143.
2. Adres-kalendar pravitelstvennikh, soslovnikh y obshchestvennikh uchrezhdeniy Kharkovskoi hubernyy. – Kharkovskiy kalendar na 1900 hod. Kh.: Yzd. Khark. hubern. stat. kom. 1900. S. 140.
3. Artemivskiy kraieznavchyi muzei. Sprava «Dѣlo Hosudarstvennoho Sovѣta. Departamenta Ekonomiyu. Obь otrkityu mezhdru horodamy Maryupolemъ y Bakhmutomъ, Ekaterynoslavskoi hubernyy, novoi pochtovoi dorohy y obь uchrezhdenyy na onoi 8 pochtovykhъ stantsyi съ vystavkoho na kazhdoi po 5 parь loshadei. 1854–1858 hh.» F.4. Spr. 8. Ark. 15.
4. Artemivskiy kraieznavchyi muzei. Sprava «Pochtovaia kontora v Bakhmute (1808–1823 hh.)». – Inventarnyi nomer: NVF–1849.

5. Kotsarenko V.F. Kramatorsk: zabitie stranytsi ystory / V.F. Kotsarenko. Kramatorsk. 1999. 308 s.
6. Muzei poshtovoi stantsii Samokysha. m. Nizhyn. Sprava «Pochtovii dorozhnyk Rosyiskoi ympery 1871». – Inventarnyi nomer: NKN KN 13 № 17032 ShYFT PP № 4839.
7. Oriekhova S. Ye. Istoriia rozvytku poshtovoho zviazku u Donetskii oblasti XIX–XXI st. : dys. ... kand. ist. nauk: spets. 07.00.01 Istoriia Ukrainy / Oriekhova Svitlana Yevhenivna ; Donets. nats. un-t. Donetsk, 2006. 503 ark.
8. Oriekhova S.Ie. Zemska poshta Mariupolskoho i Bakhmutskoho povitiv Katerynoslavskoi hubernii naprykintsi XIX pochatku XX st. / S.Ie. Oriekhova // Istorychni i politolohichni doslidzhennia. – Donetsk: Vyd-vo DonNU. 2003. № 5/6 (17/18) S. 32–42.

***Abstract.** The article is devoted to unique monuments in the history of postal services in Ukraine. The conditions of creation of the Mariupol Zemsky Post and the Bakhmut district of Katerynoslav Province at the end of XIX - beginning of XX centuries are analyzed.*

The governmental measures aimed at the development of the infrastructure of the postal facilities and the transport system have been identified, the priority directions for the development of the postal business of Kramatorsk, Bakhmut, Mariupol have been clarified. It is proved that postal issues are a state sign of postage, moreover a subject of collecting.

With the help of works of miniature art to which postal issues belong, it is possible to study the history of the state of postal business.

For their historical and postal stamp and envelope, they converted from signs of postal payment to equal storage facilities of material and spiritual culture of the people, to exchange knowledge with cultural and cultural values.

***Key words:** postage stamp, envelope, postal stamp, memorial, culture memorial.*